

RELAȚIA DINTRE BISERICĂ ȘI STAT PE TIMP DE PANDEMIE. RĂSPUNSURI DIN TRECUT ALE SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR PENTRU VREMEA NOASTRĂ

Ierom. Drd. Alexandru POPESCU

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași

Abstract

Saint John Chrysostom sees the beginnings of authority in man's drive to rule over his fellow man, in a postlapsarian state. Further on, though, Saint John considers the existence of the State and obedience to authority to be beneficial in structuring societal complexity and as formatively and spiritually laden factors, part of God's loving oecomeny. A Christian's duty is obedience to the Church, whose Head is Christ, first and foremost. We will discuss these aspects of the relationship Church-State in two particular historical instances, the episode reflected in Saint John Chrysostom's Homilies on the Statues and the recent lockdown.

Keywords: Church, State, obedience, freedom, Holy Eucharist, lockdown.

Problema pe care ne propunem să o abordăm a fost de-a lungul istoriei una extrem de importantă pentru Biserică, devenind de acută actualitate odată cu pandemia de Covid-19: până unde are datoria creștinul de a se supune Statului și în ce condiții trebuie să asculte doar de Biserică, ca singura autoritate în care poate avea încredere, pentru a nu-și pune în primejdie mântuirea? Biserica a căutat mereu să aibă o poziție de echilibru, de colaborare constructivă cu autoritățile, fără a compromite Adevărul și fără a-și abandona turma, dar, desigur, lucrurile au fost dintotdeauna delicate și nuanțate, întrucât, chiar și în afara credinței, sfera personală se află permanent într-o relație tensionată cu sfera publică.

Avem în centru viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur privitoare la putere și felul în care creștinul trebuie să se raporteze la ea; rolul Statului în viața socială și în creșterea duhovnicească a creștinului și ierarhizarea ascultărilor cu care este dator acesta. Începem cu o descriere a începuturilor autorității, așa cum apare la Sfântul Ioan

Hrisostom, și continuăm cu o definiție a adevăratei libertăți, care nu coincide neapărat cu cea fizică. Vedem cum un conflict între Biserică și Stat pe vremea Sfântului Ioan Gură de Aur are puncte comune cu situația tensionată din carantină, când s-a încercat impunerea schimbării modalității de administrare a Sfintei Euharistii. Aducem în final în discuție problema incompatibilității *de facto* a rolului, practicilor și scopurilor Statului în raport cu originea, natura, scopul Bisericii, măcar că cele două, de-a lungul istoriei, au căutat să colaboreze la nivel instituțional.

Sfântul Ioan Gură de Aur vede pierderea libertății omului în trei etape: prima, a protopărinților, a doua, supunerea Evei față de Adam, căci în Rai erau deopotrivă, și cea de-a treia, care inițiază supunerea socială și clasele, declanșată de păcatele lui Ham și ale lui Nimrod. Pierzându-ne libertatea prin păcat și îndepărtându-ne tot mai mult de starea cea dintâi, am avut nevoie de reguli, de legi întărite prin pedeapsă, de organizare, aceasta fiind fațeta normativă, practică a sistemului: „Deci, pentru asta e stăpânire, ca să nu trăim ca jivinele; pentru asta sunt căpetenii, ca să nu ne înghițim unii pe alții precum peștii: că precum sunt pentru boli leacurile, așa sunt pentru păcate pedepsele”¹. Așadar, Sfântul Ioan vede partea normativă a sistemului ca fiind esențială pentru funcționarea unei societăți din ce în ce mai complexe, de canalizare a energiilor omului înspre acțiuni pozitive și de obstrucționare și sancționare a celor negative.

Vorbind însă despre a treia etapă a pierderii libertății, Sfântul Ioan sugerează că formele la care poate ajunge pot fi extreme, așa cum o demonstrează o istorie din care, dacă umanitatea a ieșit vie, e proba cea mai la îndemână că binele este mai puternic decât orice formă a răutății și urii: „Iată al treilea fel de stăpânire, și acesta avându-și temeiul în păcat și răutate”². Nimrod este primul om cu gândire politică: conștient de calitățile sale, ignoră că sunt dar de la Dumnezeu și le pervertește în instrumente de stăpânire a aproapelui; își pune puterea fizică (este un uriaș) în slujba ambiției de a stăpâni. „Dar și el mergând iarăși pe urma înaintașului lui, nu s-a folosit cum trebuie de însușirile firii și a descoperit o altfel de ro-

¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cele dintâi omilii la Facere*, Editura Sophia, București, 2004, p. 51.

² *Ibidem*.

bie: a încercat să ajungă conducător și împărat. Căci nu poate fi nicicând împărat, dacă nu sunt supuși. Împărăția pare a fi libertate, dar este cea mai cumplită robie cu chip de libertate, întrucât stăpânește și pe cei liberi. Uită-te acum câte face lăcomia. Uită-te că puterea trupească a lui Nimrod nu rămâne în hotarele ei proprii, ci dorește totdeauna mai mult, dorește și slavă. Nu i-a supus pe oameni ca să îi apere ei pe oameni, ci ca oamenii să zidească orașe și să supună pe dușmani.”³ Cât de actuală este definiția Sfântului Ioan în vremurile capitalismului supravegheat (*surveillance capitalism*⁴, termen care se vehiculează acum, amintind de distopia statului de tip panopticon), împărăție care pare libertate, dar care în fapt îi stăpânește și pe cei liberi; împărăție care pretinde că se îngrijește de oameni, dar de fapt îi folosește!

Nici una din aceste forme de supunere (chiar și în formele abuzive) nu este însă o pedeapsă, ci consecința a păcatului într-o logică causală: îndepărtat de Dumnezeu, omul își exercită libertatea pervertită în chipuri care cel mai adesea produc suferință aproapelui. Am întors spatele iubirii lui Dumnezeu, dar El aplică tratamentul cu iubire de oameni spre îndreptare.

Interpretând viziunea Sfântului Ioan Hrisostom asupra Statului, Mitropolitul Pavel al Alepului observă că acesta îl examinează întotdeauna din punct de vedere eshatologic⁵. Sfântul Ioan Gură de Aur asociază orice formă de subjugare cu păcatul, căci este o atingere adusă „chipului și asemănării” și o consecință a unei conviețuirii fără dragoste. Această viziune asupra puterii lumești la Sfântul Ioan îi arată proveniența – iubirea și iconomia dumnezeiască – și obiectivele sale terapeutice (să îl apere pe om de chiar propriile tendințe spre lene, anarhie etc.), contribuind la restaurarea și perfectarea ființei umane și servind scopului eshatologic al lui

³ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omiliile la Facere I”, Scrieri, Partea întâia, în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, EIBMBOR, București, 1987, p. 378.

⁴ Termenul este utilizat de Shoshana Zuboff, profesor la Business School Harvard, în cartea *The Age of Surveillance Capitalism* (2019), pentru a se referi la un nou tip de capitalism care se bazează pe colectarea de informații comportamentale din lumea digitală, practică ce se numește „personalizare”, dar care este o formă de tiranie, opusul a ceea ce este „personal” în spiritualitate, o formă de transformare a vieții, a experienței în informație folosită în scopuri economice și politice.

⁵ Paul, Metropolitan of Aleppo, *Political Authority According to Saint John Chrysostom*, la <https://pemtpousia.com/2016/08/political-authority-according-to-saint-john-chrysostom-1/>, 17.09.2020.

Dumnezeu. Nici chiar abuzul de putere nu ar trebui să umbrească, în principiu, rolul pedagogic al autorității. Este drept că Sfântul are în vedere și sănătatea doctorului care aplică tratamentul: conducătorul trebuie să se pună în serviciul celorlalți, să facă fapte bune, să se „stăpânească” mai întâi pe sine, să fie om drept, să se lupte cu patimile. „Căci, iubiților, a stăpâni este un meșteșug – iară nu numai o vrednicie – și încă un meșteșug mai înalt decât toate meșteșugurile din lume. Dar dacă stăpânirea celor din afară este meșteșug și știință mai bună decât toate, apoi cu atât mai mult este stăpânirea celor duhovnicești”⁶, spune Sfântul Ioan. Astfel, Mitropolitul Pavel conchide că dacă Biserica pierde perspectiva eshatologică, își pierde automat și identitatea sa unică, transformându-se într-o instituție seculară, acoperind cam aceeași zonă ca și Statul și ajungând, în cele din urmă, ca protestantismul și catolicismul, să își justifice existența prin recurs la politică și fapte sociale. Atât Sfântul Ioan Gură de Aur, cât și mitropolitul Pavel al Alepului au avut sfârșit martiric din motive politice, primul prin istovire după un lung drum făcut pe jos între două locuri de surghiun, al doilea răpit fiind în 2013 de o mișcare jihadistă obscură și foarte probabil decapitat⁷.

Sfântul Ioan recunoaște realist rolul esențial al Statului, de regularizare a unei piețe a muncii, de creare a condițiilor în care oamenii să muncească organizat, protejat, plătiți, într-o rețea interdependentă:

⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Tâlcuiri la Epistola a doua către Corintheni”, în colecția *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, Editura Sophia, București, 2007, p. 146.

⁷ Potrivit investigației întreprinse de Mansur Salib, (*Journalistic investigation: Who is behind the abduction and brutal murder of Syrian Christian hierarchs from Aleppo?*, la <https://medium.com/@salibmansur/journalistic-investigation-who-is-behind-the-abduction-and-brutal-murder-of-syrian-christian-3dcc65a51583>) martiriul celor doi ierarhi răpiți (Pavel Yazigi și John Ibrahim) a fost premeditat pentru a-i intimida pe creștinii sirieni, pentru a-i determina să plece din țară și pentru a adânci conflictele interconfesionale. Biserica a sprijinit mereu Statul în încercarea de a aduce pacea, iar Alepul era încă o oază de rezistență. Locul răpirii era cunoscut ca fiind controlat de serviciile secrete, aceasta arătând că răpirea nu a fost arbitrară, pentru răscumpărare sau fără o miză politică foarte importantă. Cu excepția unui episod în care un bărbat torturat, despre care se crede că era Mitropolitul Pavel, a fost adus la spital în ascuns și apoi luat din nou, răpirea a fost înconjurată de o suspectă tăcere, atât prin lipsa informațiilor, cât și din partea mass-mediei; se știe neoficial că ierarhii Pavel Yazigi și John Ibrahim au fost omorâți.

„Deci ce folos ar putea avea mâinile cele multe ale lucrătorilor de pământ, când aceștia s-ar război între dânșii și și-ar răpi unii altora averile? Dar acum iată că frica de stăpânitor îi ține pe loc și păstrează cele strânse de dânșii; iară de vei desființa aceasta, apoi este prisoselnică osteneala pusă de dânșii”⁸. Apoi introduce a doua accepție a cuvântului *stăpânire*, *stăpânirea de sine*, de data aceasta observând foarte fin cum cele două sensuri sunt dependente unul de celălalt în acest context; creștinul care lucrează stăpânirea de sine se supune stăpânirii statale pentru folos duhovnicesc, dar și în sens invers, creștinul care practică supunerea față de stăpânire își lucrează smerenia: „Iară dacă ai cerceta cu amănunțime, ai afla și o altă stăpânire, maica acesteia, și care slujește de legătură între dânsele. Și care este această stăpânire? Este aceea în puterea căreia fiecare trebuie a se stăpâni și a se cârmui pe sine însuși, înfrângându-și patimile cele sălbatice și totodată grijind și păstrând cu toată strășnicia toate odraslele virtuții. Că sunt feluri de stăpâniri: una, de pildă, când oamenii stăpânesc cetățile și popoarele, îndreptând viața aceasta politică, ceea ce arătând Pavel, zicea: *Tot sufletul să se supună stăpânirilor celor mai înalte, că nu este stăpânire, fără numai de la Dumnezeu* (Romani 13, 1), după care, învederând câștigul de la această stăpânire, a adăugat zicând că stăpânitorul este slugă a lui Dumnezeu spre bine: *slugă a lui Dumnezeu este, izbânditor spre mânia celui ce face răul* (Romani 13, 4). Altă stăpânire este iarăși prin care fiecare om ce are minte în cap se stăpânește pe sine, ceea ce învederând, Apostolul zicea: *iar de voiești să nu-ți fie frică de stăpânire, fă binele* (Romani 13, 3), vorbind aici de stăpânitorul dinlăuntru omului, sau mai bine zis de omul ce se stăpânește pe sine însuși”⁹. Subliniem că ambele forme ale relației supunere-stăpânire sunt îmbrățișate de creștin benevol pentru a lucra astfel un corolar de alte virtuți odată cu ele.

La acestea două, Sfântul Ioan adaugă o a treia formă de supunere, cea mai importantă pentru creștin, cea față de Biserică, relație care îi definește însăși identitatea: „Dar aici mai este și o altă stăpânire mai presus de stăpânirea politică. Și care este aceasta? Cea din Biserică de care și pomenește Pavel zicând: *Ascultați pre învățătorii voștri și vă supuneți lor, că ei priveghează pentru sufletele*

⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Tâlcuire la Epistola a doua către Corintheni...”, p. 147.

⁹ *Ibidem*.

voastre, ca cei ce vor să dea seamă (Evrei 13, 17). Această stăpânire este cu atât mai bună și mai înaltă decât cea lumească, precum mai bun și mai presus este cerul decât pământul, sau mai bine zis, chiar și mai înaltă. Mai întâi, că nu are ca scop din capul locului de a pedepsi păcatele ce s-ar face, ci scopul de căpetenie este ca să nu se facă începutul, ca să dobândească de partea sa pe cel bolnav, ca să piară de la el sămânța răului. Această stăpânire nu face vorbă multă de cele pământești, ci se îndeletnicește numai de lucrurile ce sunt în ceruri. *Că petrecerea noastră în ceruri este* (Filipeni 3, 20), zice, deci și viața noastră acolo este, după cum zice, *că viața noastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu* (Coloseni 3, 3). Și deci răsplătirile sunt acolo, cum și căile pentru cununile de acolo. Că această viață nici nu se sfârșește după încetarea noastră în viața de aici, ci după aceea încă strălucește mai mult¹⁰.

În afara acestei colaborări cu valențe duhovnicești și funcționale, raportul dintre Biserică și Stat poate deveni vizibil tensionat și, *in extremis*, conflictual. Vom analiza o astfel de relație încordată în două momente istorice particulare. Fără a putea vorbi propriu-zis de prigoană în sensul tradițional, această relație între Biserică și Stat, care a devenit tensionată înainte de Sărbătoarea Sfintelor Paști și în jurul discuției despre administrarea Sfintei Euharistii, ne permite să ne așezăm mai ușor în rând cu alte veacuri creștine și să facem o comparație cu veacul al IV-lea al Sfântului Ioan Gură de Aur. Vom vedea câte asemănări există între perioada prin care am trecut și perioada reflectată de scrierile Sfântului adunate sub numele de *Omiliile la statui*, care documentează o relație încordată similară între Biserică (credincioși și reprezentanții lor) și Stat. Aceste puncte comune arată că experiența noastră nu a fost nici pe departe singulară și că răbdarea, pocăința, lucrarea virtuților, mulțumirea adusă lui Dumnezeu rămân armele cele mai sigure în lupta cu orice dușman, biologic sau politic.

În luna martie a anului 387, se stârnește în Antiohia o răscoală care se sfârșește cu răsturnarea statuilor împăratului Teodosie, acțiune care stârnește represaliile autorităților împotriva întregii cetăți, nu doar a răsculaților. Ca o mamă, Biserica se sperie la gândul mâniei împăratului: episcopul Flavian pleacă spre Constantinopol pentru a-l îndupleca pe împărat, iar Sfântul Ioan Gură de Aur

¹⁰ *Ibidem*, p. 148.

le vorbește zilnic credincioșilor, nepregetând a-i încuraja și mustra pentru a transforma zilele de spaimă în zile rodnice duhovnicește: „Aci n'avem nevoie de burete ca doftorii, ci în loc de burete vom întrebuința limba; n'avem nevoie de foc cu care să încălzim apele, ci în loc de foc, ne vom sluji de harul Duhului. Haide să facem și azi aceasta. Căci dacă noi nu vă vom aduce mângâiere, din ce altă parte o veți căpăta? Judecătorii vă înfricoșează, deci preoții să vă mângâie; dregătorii vă amenință, Biserica să vă întremeze. Căci așa se face cu copiii mici; învățătorii îi sperie și îi bat, și îi trimet lăcrămânzi la mamele lor, iar mamele, primindu-i la sânul lor, îi țin și îi îmbrățișează, îi sărută ștergându-le lacrămile, și îmbărbătează sufletul lor îndurerat, încredințându-i, cu vorbele lor, că teama față de dascăli e folositoare”¹¹.

Sfântul Ioan continuă prin a explica această pedagogie: „Căci teama față de ei nu ne lasă să ne lenevim; iar mângâierea ei nu ne îngăduie să cădem sub povara obidei; și prin acestea amândouă, Dumnezeu rânduiește mântuirea noastră. Căci tot El a înarmat pe dregători, ca să sperie pe cei svăpăiați; și El a ales pe preoți ca să mângâie pe cei îndurerăți; și atât Scriptura, cât și încercarea însăși spun cu glas mare aceste două lucruri”¹². Din cuvintele de mai sus vedem că poziția Sfântului față de Stat este mereu de a întări rolul didactic pe care supunerea față de o autoritate o are în viața creștinului, aici întărind în paralel și rolul de mamă iubitoare a Bisericii.

Pentru că totul se petrece în vremea Postului Mare (ca și carantina prin care am trecut), Sfântul Ioan subliniază importanța acestei fericite potriviri: „Și ajutorul, pe care îl avem noi de la acest post, este foarte mare, nu numai ca să înduplecăm pe împărat, ci chiar ca să putem răbda cu bărbăție nenorocirile; căci nu o mică mângâiere dobândim de pe urma acestei împrejurări”¹³. Sfântul Ioan vede evenimentele ca parte a unei iconomii a creșterii spirituale, în care o perioadă de desfătări lumești cere o perioadă de greutatea care să-l trezească pe credincios la realitatea vremelnicea de acum: „Nu ducem o viață plină de pietate, cum se cuvine creștinilor, ci umblăm după o viață desfrânată și plină de moliciune; și, de

¹¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predici despre statui*, vol. I, Editura Sfintei Episcopii a Râmnicului-Noului Severin R.Vâlci, 1937, pp. 73-74.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 76.

aceea, cum e și firesc, ne desfătăm de lucrurile pământești. Pentru că dacă ne-am petrece această viață în posturi, în veghi și într'un traiu sărăcăcios, știrbindu-ne poftele noastre fără rost, îndepăr-tând plăcerile, răbdând sudorile virtuții, pedepsindu-ne trupul, după cum spune Pavel (I Corinteni 9, 27) și ținându-l în robie, ne-îngăduind cărnii să alunece spre dorinți și mergând pe un drum strâmt și greu, în curând am dori cele viitoare, grăbindu-ne să ne scăpăm de necazurile de față”¹⁴.

Sfântul Ioan Gură de Aur face distincția între libertatea politică și cea adevărată, cea interioară, care te face liber și în închisoare (de pildă, libertatea despre care știm de la Sfinții închisorilor). „Ninivitenii s-au pocăit, deși se trăgeau din Ham [...]. Să ne stră-duim mult să facem fapte de virtute și să avem voință plină de în-țelepciune ca să ne bucurăm de binecuvântarea lui Sem și Iafet și să scăpăm de blestemul și robia venită peste Ham. Să fim liberi, să nu ajungem robi păcatului, să dobândim adevărata libertate, ca să avem parte de libertățile cele nespuse, cu harul și cu iubirea de oa-meni a Domnului nostru Iisus Hristos.”¹⁵ Slobozenia de cele ale trupului, de trecut, de viitor, de voia proprie, de gânduri este par-tea nevoitorilor pocăinței, a celor cu „inima înfrântă și smerită”, cum spune Psalmistul, a celor care se nasc în duh. Supunerea față de mai-marii noștri este văzută ca instrumentală: ne putem folosi de ea pentru a ne supune, a ne îmblânzi eul cel sălbatic și a merge pe calea năzuinței către libertatea duhului: „Nu te-ai folosit bine de stăpânire: schimbă-ți starea cu cea de supunere. N-ai putut duce slobozenia: primește robia. Nu știi să stăpânești [...]: fii din-tre cei stăpâniți”¹⁶.

Alternativa este zbaterea sub un jug suportat cu greu, soluții politice și speranța într-un bine iluzoriu, în capacitatea spre bine a unei umanități căzute, care slujește binele cu instrumente greșite, care adesea socotește bun ceea ce este rău și rău ceea ce este bun și nu voiește să știe altfel. Biserica, prezență mistică a Adevărului în mijlocul lumii, sprijină Statul în lucrarea sa pozitivă, însă prin na-tura sa se află în permanentă tensiune ideologică, chiar și nevăzută, cu acesta. Renumitul profesor de Patrologie Stylianos Papadopoulos

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omilii la Facere I”, p. 379.

¹⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cele dintâi omilii la Facere...*, p. 45.

arată cum, și în vremurile de aur ale Imperiului Bizantin, când Statul sprijinea Biserica, iar episcopii aveau o mare autoritate, protecția Statului însemna și amestecul subtil al acestuia în deciziile Bisericii. Statul facilita organizarea sinoadelor, însă implementarea prin forță (o prerogativă a Statului) a hotărârilor sinoadelor era în contradicție cu principiile creștine: „Cadrul canonic al Bisericii, canoanele, aveau nevoie de autoritate ca să devină executorii, însă impunerea lor severă ca lege obligatorie nu convenea cu duhul Bisericii. Încă și mai mult, legile Statului (care erau) în favoarea Bisericii și împotriva religiilor păgâne, sau a grupurilor eretice, au rănit în multe situații duhul Bisericii”¹⁷.

Teologul grec explică nuanțat relația dintre Biserică și Stat în perioada când aceasta a fost aparent cea mai strânsă: ieșirea din catacombe și o libertate neexercitată au dus la acceptarea protecției Împăratului, dar cu compromisuri implicite; în sens invers, Statul a avut de câștigat inclusiv inspirându-se din vigoarea creștinismului care devenea din ce în ce mai puternic, o vigoare care îi lipsea¹⁸. Însuși Sfântul Ioan Gură de Aur a fost înlăturat din scaunul de arhiepiscop al Constantinopolului și exilat de puterea lumească, care, așa cum bănuim când ne gândim la marile decizii ale istoriei, este instrumentată de oameni individuali cu ambiții, simpatii și antipatii. Teofil al Alexandriei și împărăteasa Eudoxia, care se simt judecați de austeritatea Sfântului și amenințați de dragostea poporului față de el, îl prigonesc până la moarte.

Ultima perioadă, marcată de pandemia de Covid-19, pe care am traversat-o (cu precădere în timpul carantinei) greu, temători, confuzi, căutând să discernem adevărul în mulțimea de informații, bulversați, revoltați chiar, a fost și rămâne o adevărată provocare pentru toți. Celor care ne întrebăm de ce oare a venit această încercare peste lume, Sfântul Ioan Gură de Aur ne răspunde: „Când organele trupului nostru sunt silite să depășească hotarele lor firești și să lucreze peste măsură, atunci se nasc în trupul nostru nenumărate boli și moarte chinuitoare. Tot așa se întâmplă și cu sufletul”¹⁹. În plus, felul în care lucrează păcatul, explică Sfântul Ioan,

¹⁷ Stylianos G. Papadopoulos, *Patrologie*, Vol II/1. *Secolul IV. Răsărit și Apus*, Editura Bizantină, București, 2009, p. 25.

¹⁸ *Ibidem*, p. 24.

¹⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omiliile la Matei”, *Scrieri*, Partea a treia, în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, EIBMBOR, București, 1994, p. 129.

este că după ce se săvârșește, lasă pe cel care l-a făcut în chinurile părerii de rău: „Așa e păcatul; înainte de săvârșirea lui îl îmbată pe cel ce-l săvârșește; după ce a fost împlinit și săvârșit, după ce a zburat și s-a stins plăcerea păcatului, rămâne lângă păcătos numai conștiința care-l acuză; conștiința ține loc de călău, îl sfâșie pe păcătos, îl supune la cele mai cumplite chinuri, care-l apasă mai tare ca plumbul”²⁰. Or, umanitatea contemporană, atrofiindu-și organul conștiinței, a adunat imens bagaj negativ care să ducă la boală.

Pe mulți, chiar și nepracticanți, această perioadă i-a dus la sobrietate și suspiciunea că drepturile noastre nu sunt inalienabile, nici în fața necazurilor, nici a autorităților de Stat. Ca un spectru a bântuit constant bănuiala că am putea fi manipulați, că totul ar putea fi o minciună, iar între televiziunile care predominant prezintă realitatea bolii și, alternativ, Internetul care vehiculează și varianta conspirației, omul care mai înainte își expunea auto-măgulitor părerea despre orice s-a văzut neimportant și neștiutor. Sfântul Ioan sfătuiește să nu ne concentrăm pe aflarea „adevărului”, căci Adevărul unul este în orice situație, și ce este chemat creștinul să facă în vreme de pace – lucrarea pocăinței, a dragostei – rămâne valabil și în vremuri de mare tulburare: „Știind toate acestea, potrivit înțeleptului cuvânt, «să nu ne tulburăm în timp de încercare», ci numai un singur lucru să avem în minte: să îndurăm toate cu curaj, fără să ne întrebăm de ce și fără să cercetăm pricinile necazurilor noastre. Nu-i al nostru a ști când necazurile vor lua sfârșit, ci al lui Dumnezeu, Care a îngăduit să vină peste noi; al nostru este a le îndura cu mulțumită și recunoștință. De vom face așa, apoi toate bunătățile se vor revărsa asupra noastră. Dar ca să vină acestea, ca să fim aici pe pământ mai buni, iar dincolo, în ceruri, mai străluciți, să primim tot ce vine peste noi mulțumind pentru toate Celui ce știe mai bine decât noi folosul, Celui ce ne iubește mai mult decât părinții noștri”²¹. „Adevărul, însă, n-a fost umbrat; dimpotrivă, a strălucit și mai mult!”²², spune Sfântul Ioan.

Pentru creștinii practicanți, închiderea bisericilor a fost, fără discuție, cel mai dureros aspect al carantinei. Dar și această situație

²⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvioasa Olimpiada diaconița. O viață, o corespondență, o prietenie*, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 54.

²¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omiliile la Matei...”, p. 130.

²² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvioasa Olimpiada diaconița...*, p. 11.

a fost cu potențial didactic, oferind timp și distanță pentru reconsiderarea unor atitudini, fiecare putând da mărturie din experiența proprie. Decizia autorităților de a închide bisericile a fost primită în general cu înțelepciune, mai cu seamă că s-a permis slujirea în continuare în bisericile închise, gândul la săvârșirea neîntreruptă a Liturghiei aducând mângâiere și siguranță credincioșilor. A existat, justificat, temerea privind durata acestei interziceri, dar harul ascultării a făcut ca și în noaptea de Înviere credincioșii să nu se simtă excluși de la chemarea la Ospățul Stăpânului. Deși greu încercați, credincioșii Bisericii noastre au fost pildă de comportament civil, responsabil, echilibrat și neîngenuncheat de frică. Figuri carismatice ale Bisericii au ajutat mult în această perioadă, mediul ortodox *on-line* dedicându-se sprijinirii credincioșilor, iar această susținută frăție *on-line* a ajutat enorm. Departate de a se simți părăsiți și singuri, credincioșii s-au simțit valorizați prin apartenența la o comunitate iubitoare și puternică. Această situație de război a fost transformată prin ascultare în stare de har. O mare mângâiere au adus-o în Săptămâna Patimilor și de Înviere slujbele transmise în direct, multe parohii și mănăstiri sărind astfel în ajutorul credincioșilor închiși în case. Sfânta Lumină și Sfintele Paști au fost aduse de preoții parohi, ajutați de voluntari, la casele credincioșilor.

După carantină, s-a permis participarea credincioșilor la slujbe de afară, dar s-a vehiculat ideea administrării Sfintei Împărtășanii cu lingurițe de unică folosință. În timpul carantinei, Sfânta Împărtășanie a putut fi dată doar bolnavilor, acasă la aceștia, întrucât s-a considerat că exista pericol de transmitere a bolii. Poate nu vorbim de rea-voință din partea autorităților de Stat, ci doar de necredință și ignoranță față de însăși esența Ortodoxiei: Sfânta Liturghie fără Sfânta Împărtășanie nu ne deosebește cu mult de protestanți; în Biserica Ortodoxă relația între Dumnezeu și credincios este personală (într-o accepție a termenului deosebită de cea comună), realizată prin rugăciune, dar mai cu seamă prin unirea reală cu Hristos în Sfânta Euharistie.

Reprezentanții Bisericii, episcopi și preoți, au găsit această soluție a înlocuirii linguriței liturgice inacceptabilă, ca fiind o cedare de la adevărul că Sfânta Împărtășanie este Trupul și Sângele Mântuitorului, deci o realitate din afara lumii acesteia, care nu poate fi purtătoare de boală, ci dimpotrivă, tămăduitoare și însăși esența vieții. Mulți teologi și credincioși și-au exprimat îngrijorarea față

de această presiune îndreptată împotriva esenței însăși a credinței noastre în Hristos prezent în mod real în Sfântul Potir. Credincioșii, la rândul lor, s-au simțit ofențați de Stat prin prevenția excesivă vehiculată în ordonanțele privind Biserica, s-au simțit, cum spune Sfântul Ioan „ca dușmani de obște ai neamului omenesc”²³; în același timp a existat și o temere că mai-marii Bisericii ar putea arăta slăbiciune în fața autorității de Stat, iar faptul că Patriarhia Română și-a exprimat cu fermitate lipsa intenției de a ceda în această chestiune esențială a fost primit cu bucurie și ușurare.

Poziția Bisericii a fost și este foarte înțeleaptă. Nu a avut aroganța să susțină – în logica gândirii magice a unor credincioși – că o biserică este un spațiu în care nu te poți îmbolnăvi, ci a căutat soluții, în afara celor impuse, de a crea condițiile de participare la slujbă, când a fost permis, și pentru credincioși să se apropie de Sfânta Împărtășanie. Astfel, de pildă, s-a găsit soluția paharelor de unică folosință pentru vinul de după Cuminecătură. Însă opțiunea administrării Sfintei Împărtășanii cu lingurițe de unică folosință a fost respinsă unanim, cu indignare, căci problema nu rezidă în instrumentul ca atare, această simplificare ajutând partea adversă în a-și construi cazul, ci în credința că atingerea de Sfintele Taine sfîntește și nu poate fi transmițătoare de boli.

Spre deosebire de necredincioșii care au pus cap la cap fragmente de informații ce exclud sfințenia, noi credem în veșnicia care se intersectează cu realitatea empirică la fiecare Sfântă Liturghie. Avem sfinți care au îngrijit leproși fără să se îmbolnăvească și sfinți care au cerut boală de la Dumnezeu pentru ușurarea durerii altora. Noi ne încredem în biruința lui Dumnezeu Care este Iubire și nu ne lăsăm conduși de frică. La ce bun o viață sigură, dar departe de fratele nostru care este viața noastră, cum spune Sfântul Siluan Athonitul? Credem cu tărie că Sfânta Împărtășanie poate fi dată până și bolnavilor de Ebola și totodată celor credincioși cu aceeași linguriță, fără ca cei din urmă să se îmbolnăvească, așa cum mărturisește părintele Themistoklis Adamopoulos²⁴. Mai presus de toate, problema Sfintei Euharistii și a împărtășirii clerului

²³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări împotriva anomeilor. Către iudei*, EIBMBOR, București, 2007, p. 124.

²⁴ Tatiana Petrache, „Noi nu am oprit Împărtășania!”, în *Familia ortodoxă*, aprilie, nr. 4 (135)/2020.

și credincioșilor a fost și este una care aparține exclusiv Bisericii și nu Statului.

Precedentul amestecului Statului în viața Bisericii prin închiderea lăcașurilor de cult, dar mai cu seamă prin condiționarea administrării Sfintei Împărtășanii, reprezintă un aspect extrem de îngrijorător. Interzicerea participării credincioșilor la Sfânta Liturghie, chiar și de afară, nu a dus la o limitare a cazurilor mai eficientă decât în Georgia, de pildă, unde accesul a fost permis în condiții de ordine strictă. Atitudinea negativă față de Biserică a unei părți a României postcomuniste (care s-a lăsat ademenită de repere prost înțelese, filtrate și integrate și a întors spatele bunului-simt), alimentată în plus de panică prin media, face ca nu doar Statul să fie responsabil pentru închiderea bisericilor, ci și această parte din societatea civilă. Adunările la hramuri sau alte manifestări din Biserica Ortodoxă, corect organizate și ordonate, sunt prezentate tendențios, cu rea-voință și hrănesc animozitatea atât a detractorilor, cât și a celor speriați și prost informați. Cuminecarea credincioșilor din același Potir și cu aceeași linguriță a fost prezentată la televizor ca un pericol major pentru sănătatea și viața românilor, iar această grijă falsă și isterie autoalimentată își găsește ecou în atitudinea semenilor care au renunțat să mai gândească singuri.

Că situația se va putea repeta dacă condițiile de izolare se vor înăspri, nu ne îndoim odată ce precedentul a fost stabilit fără drept de apel, însă ne întrebăm justificat și cu îngrijorare: va deveni permanentă această practică a suprapunerii ingerințelor Statului peste Tainele Bisericii? Va deveni preferința compulsivă pentru o viață septică, securizată, voit în izolare cel mai mare dușman al adunărilor creștine? Dacă Statul, în numele grijii față de cetățean, va continua să monitorizeze cu ajutorul semenilor zeloși activitatea Bisericii, intervenind când crede de cuviință în practici care i se par periculoase, sau chiar cu o agendă de secularizare a unei instituții pe care o consideră anacronică, care ar trebui să fie poziția noastră, cler și credincioși, față de acest posibil scenariu? Responsabilitatea întâi-stătătorilor Bisericii este foarte mare în a lua o hotărâre în acest sens, întrucât loialitatea multor credincioși este în primul rând față de Biserică și secundar față de Stat, iar îngrădirea libertății de manifestare a credinței poate duce la tulburări sociale. Nu putem să nu ne gândim că dacă Biserica, care a acționat cu echilibru și civism, continuă să cedeze, aceasta nu va avea consecințe

majore într-un proces forțat de secularizare, de pierdere a caracterului mistic, de transformare într-o instituție caritabilă și atât, sau într-un spațiu unde omul se liniștește puțin, dar nu se mai vindecă sufletește și nici trupește.

Fractura dintre Biserică și Stat s-a adâncit în carantină într-o măsură care ar putea deveni ireconciliabilă, dacă situația se repetă și legile Statului care garantează autonomia Bisericii se dovedesc a fi o minciună care permite așezarea Statului deasupra Bisericii în situații a căror excepționalitate este hotărâtă tot de Stat (manevrabil sau nu de către o elită financiară, cum susțin unele teorii). Cum a demonstrat până acum, Biserica înțelege să conlucreze în situații excepționale (acceptând chiar și închiderea bisericilor pentru o perioadă, când un pericol public a justificat această măsură), dar când se profită de această disponibilitate și flexibilitate echilibrată și necesară (chiar salvatoare, am putea spune) în mod nejustificat, cu o totală lipsă de respect față de drepturile credincioșilor și poate chiar cu scopul de a servi o agendă de secularizare, atunci această colaborare cu Statul este pusă sub semnul întrebării.

O libertate limitată, care a condiționat însăși esența Sfintei Liturghii, a pus în lumină această fractură de nesurmontat: ignorarea voită (sau nu) a naturii dumnezeiești a practicilor Bisericii demonstrează imposibilitatea unei comunicări în termeni comuni și necesitatea acordării de autonomie Bisericii în a se governa și a-și lua singură hotărârile, nu într-o nesupunere față de Stat și o ignorare a problemelor societății în ansamblul său, ci având în centru conștiința naturii sale dumnezeiești. Dintotdeauna Biserica s-a aflat într-o stare de tensiune ideologică cu puternicii acestei lumi, cu Statul, tensiune cu care s-a jonglat diplomatic și de o parte și de alta, căci din pace ambele părți au de câștigat, dar care nu va putea fi ontologic așezată niciodată. Creștinul, după îndemnul Sfântului Ioan, poate câștiga din supunerea față de Stat smerenie, răbdare și alte virtuți creștine, dar datoria sa este ascultarea de Capul Bisericii care este Hristos. În ultima perioadă aceasta nu mai este nici pe departe o discuție teoretică, ci a devenit realitatea noastră de zi cu zi, în care Biserica este garantul absolut și unic al păstrării Adevărului și echilibrului.